

Москва, 2001; E. Winsberg. Simulations, Models and Theories: Complex Physical Systems and their Representations // Philosophy of Science. 2001. Vol. 68; Трусов П. В. Введение в математическое моделирование: Учеб. пособ. Москва, 2005; Фізико-математичне моделювання та інформаційні технології: Наук. зб. Вип. 12. Л., 2010; M. Weisberg. Simulation and Similarity: Using Models to Understand the World. Oxford, 2013.

В. Р. Кулян, О. О. Юнькова

МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНЕ

– вид наукової діяльності, що полягає у відтворенні найважливіших взаємозв'язків між ключовими елементами досліджуваної соціальної спільноти (групи, організації, територіальної громади тощо) з метою пояснення її актуального функціонування та прогнозування подальшого розвитку. Згідно із заг.-прийнятою класифікацією, соц. моделі поділяють на змістовні, формал. і змішані. У змістов. моделях використовують звич. природну мову, формал. реалізують за допомогою формал. мов (напр., мови матем. теорії або мов програмування), у змішаних рівноцінно застосовують природну і формал. мови. Існує 5 стратегій побудови соц. моделей: гіпотетико-дедуктивна, мережева, експерим., істор., кейс-стаді (від англ. case study – вивчення ситуації). Гіпотетико-дедуктивна стратегія полягає у формулюванні взаємопов'яз. гіпотетич. положень з їхньою подальшою емпірич. перевіркою (напр., шляхом лінійно-структур. рівнянь). Мережева стратегія передбачає збір даних про існуючі взаємозв'язки між соц. акторами (дружба, обмін, суперництво тощо) та їхні атрибути (демогр., психол., соц. та ін.) з подальшою побудовою матем. моделей, у яких виникнення взаємозв'язків між акторами пояснюють за допомогою атрибутів цих акторів. Експеримент. стратегію реалізують за допомогою створення спец. (у певному розумінні штуч.) соц. умов, в яких взаємодіють учасники експерименту. Результати такої взаємодії використовують для перевірки та уточнення соц. моделі. Прикладами використання цієї стратегії є відомі соц.-психол. експерименти С. Мілгрема та Ф. Зімбардо в США. Істор. стратегія полягає в узагальненні істор. відомостей з метою пошуку заг. паттернів розвитку великих соц. угруповань на певному часовому проміжку. Приклад побудови відповід. соц. моделей – праці амер. істор. соціолога Ч. Тіллі. Кейс-стаді передбачає ство-

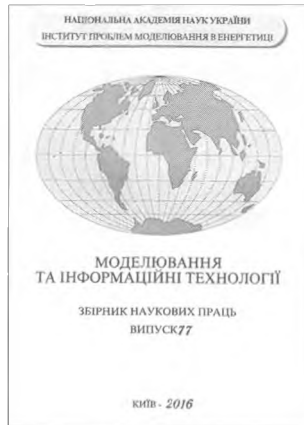
рення соц. моделей шляхом не-маніпулятив. та неконтролюючого вивчення соц. спільнот такими, якими вони існують в дійсності.

Літ.: Плотинский Ю. Модели социальных процессов. Москва, 2001; R. Yin. Case Study Research: Design and Methods. London, 2009; Люк Д. Анализ сетей (графов) в среде R: Руководство пользователя / Пер. с англ. Москва, 2017.

С. С. Дембіцький

«МОДЕЛЮВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

– збірник наукових праць. Виходить від 1999 у Києві 4 рази на рік накладом 300 прим. Засн. і видавець – Ін-т проблем моделювання в енергетиці НАНУ. Висвітлює нові аспекти моделювання складних тех. систем, теор. питання електротехніки, інформатики, алгоритми розв'язку задач автоматизації технол. процесів, способи побудови обчислюв. пристроїв та систем, захисту інформації в обчислюв. системах і мережах, задачі діагностики.

Матеріали вміщують укр., рос. та англ. мовами. Розповсюджується в Україні, РФ та Польщі. Гол. ред.: В. Євдокимов (1999–2016), В. Мохор (від 2016).

О. В. Корнейко

МОДЕРН

(від лат. modo – саме зараз, певним чином; франц. moderne – новітній, сучасний) – відмова від недавнього минулого, схвальне ставлення до нових починань та акцент наплинності часу в контексті переходу від минулого до майбутнього. Філософ. значення М. містить взаємопов'язані хронол. і соц.-практ. аспекти. Хронол. аспект має за основу тлумачення М. як істор.-культур. епохи, зх.-європ. відлік якої розпочинається в 16–17 ст. У період «раннього М.» розроблено наук. і філософ. ідеї, які відкрили перспективу заміни усталених традиц. підходів до розуміння Всесвіту на основі релігії і платонів. ідеалізму новими,

угрунтов. на ідеях безконеч. розширення можливостей людини як суб'єкта наук. пізнання – астрон., матем., фіз.-космол. відкриття М. Коперника, Й. Кеплера, Г. Галілея, І. Ньютона та на філософ. ідеї осмислення соціально перетворюв. функцій самого процесу наук. пізнання (принцип «наука – це сила» Ф. Бекона), пізнавал.-екзистенцій. автономії індивіда (принцип «мислю – отже, існую» Р. Декарта). Філософ. осеред. періоду «класич. модерну» (18–19 ст.) становлять ідеї просвітництва франц. філософів-раціоналістів Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, Вольтера, Ш. Монтеск'є, П. Гольбаха, Е. Кондильяка; англ. емпіризму (Дж. Лок), скептицизму (Д. Г'юм), філософія моралі (А. Шефтсбері); нім. трансцендентал. ідеалізму (І. Кант) та ідеаліст. діалектики (Г. Гегель). Часові межі періоду «пізнього модерну» чітко не встановлені, охоплюючи половину, дві третини або усе 20 ст. Характерною особливістю укр. філософ. думки пізньомодер. періоду є осмислення самого концепту «епоха М.» у контексті входження укр. культури у світ. інтелектуал. простір. Чітке оприявлення інтелектуал. рефлексій щодо цього питання розпочалося в літ.-філософ. й мист. дискусіях 1920-х рр. У центрі уваги постала проблема «нового» (модер.) і «традиційного» у контексті європ. культур. тягlosti. Гасла «Камо грядеши? Quo Vadis? Куди йдеш?» М. Хвильового та «Ad Fontes! До джерел!» М. Зерова сполучалися як питання і відповідь, адже йшлося про нові орієнтири в житті та культурі України на тривалу перспективу. Згідно із М. Зеровим, «люди переходової доби» мають припадати до джерел європ. культури та органічно засвоювати й збагачувати їх, як це було «з часів Куліша і Драгоманова, Франка і Лесі Українки, Коцюбинського і Кобилянської». «Новий класицизм» («неокласицизм») в Україні 1920-х рр. не тільки схвально ставився до «класич. модерну», але й тих епох, які йому передували, поглиблюючи джерел. виток укр. культури на шляху синтезу нац. і заг.-європ. інтелектуал. простору. Хронол. вимір «епохи М.» розширювався як у минуле, сягаючи античності, так і в майбутнє, охоплюючи «наші часи», тобто часову перспективу 20 й наступ. століть. На академ. рівні проблема культур. епохи, зокрема «епохи М.», була фун-

даментально порушена Д. Чижевським та В. Петровим. На межі 20–21 ст. в укр. філософ. та літературозн. думці вираз. тенденцією є дослідження таких між-епохал. процесів, які не тільки зовні торкалися укр. нац. ментальності та культури, але вкорінювалися й самобутньо розвивалися на їхньому ґрунті. Зосередженням таких процесів була доба бароко, за якої опозиція «antiquus – modernus» інтерпретувалася переважно в дусі «рефлексив. традиціоналізму», але була обтяжена суперечками «давніх з новими» (Л. Ушкалов). В укр. бароко централ. стала «ідея багатогран. селектив. синтезу», у надрах якого зближувалися й суперечливо сполучалися ідеї античності та гностицизму, патристики й схоластики, відродження, реформації та контрреформації, вектор руху яких спрямовувався в бік раннього просвітництва (В. Нічик).

Для філософ. дискурсу М. у 2-й пол. 20 – на поч. 21 ст. характерним є застосування чинника плюралізму як альтернативи субстанційності. Він полягає в тому, що замість фетишизації «епохи М.» як замкненої інтеграл. цілісності, яка докорінно трансформувє усі соц. практики й тому має чіткі часові й просторові межі (напр., вирізняються країни чи регіони домодерні, «чисто» модерні або кризово-модерні), пропонується концепт М. як багатогранової сукупності самоств. практик («модерностей»), які залежать одна від одної лише функціонально, а не субстанційно-ієрархічно. Плюраліст. дискурс М. спирається на ідею динам. взаємодії різноманіт. соц. практик, у процесі якої можлива як їхня взаємна адаптація, так і виникнення неочікувано прорив., інновац. форм. Останні можуть бути використані людством у будь-який спосіб і з будь-якою метою (як руйнівною, так і будівничою). Плюраліст. підхід до М. як сукупності «модерностей» відкритий до оптимістич. перспективи, оскільки не абсолютизує М. як обов'язкову уніфіковану модель (канон), а спирається на процес трансформації соц. практик в істор. часі, на залежність цієї трансформації від люд. чинника, а саме – від оптимал. прагмат. збалансування індивідуал., локал., регіон., глобалістич. цілей, вірувань, переконань у контексті їхніх можливих практ. наслідків для життя конкрет. людини.

Літ.: Ушкалов Л. Світ українського бароко: Філол. етюд. Х., 1994; В. Yack. The Fetishism of Modernities. Epochal Self-Consciousness in Contemporary Social and Political Thought. Notre Dame, 1997; R. Rorty. Philosophy and Social Hope. New York, 2000; Нічик В. Симон Тодорський і гебраїстика в Києво-Могилянській академії. К., 2002; S.-N. Eisenstadt. Comparative Civilizations and Multiple Modernities. 2 vol. Leiden; Boston, 2003; Чижевський Д. Початки і кінці нових ідеологічних епох. Культурно-історичні епохи. До проблем Бароко // Чижевський Д. Філософ. твори: У 4 т. Т. 2. К., 2005; G. Delanty. Formations of European Modernity, A Historical and Political Sociology of Europe. New York, 2007; Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурс ранняго українського модернізму. К., 2009; Modernism in Kyiv: Jubilant Experimentation. Toronto; Buffalo; London, 2010; Петров В. П. Наш час, як він є: Історіософічні етуди. Проблема епохи: Розвідки. Т. 2. К., 2013; Шкандрий М. Модерністи, марксисти, нація: Укр. літ. дискусія 1920-х рр. / Пер. з англ. К., 2013.

Н. П. Поліщук

Модерн – одна з умов. назв стилю світ. мистецтва і архітектури кін. 19 – поч. 20 ст. У різних країнах М. відомий як «нове мист-во» – «ар нуво» (Франція), «М.» – (Бельгія, Британія), «югенд-стиль» (Німеччина), «ліберті» (Італія), «сецесія» (Польща, Україна). Представники М., прагнучи створити новий універсал. стиль мист-ва, у своїй творчості орієнтувалися на природні форми. Для М. в арх-рі характерні проектування «зсередини – назовні», симетрія планів, експресивність композиції, використання параболи та ін. криволіній. обрисів у вікон. і двер. прорізах, метал. карнизах, огороженнях. Для творів М. властиві розкішність декор. символіч. орнаментики та скульптури (жін. голова, стилізов. волосся, рослини, квіти). Особливу увагу приділяли новим матеріалам: у конструкціях – залізобетон, в облицюванні – кераміка, майоліка. М. від 1890-х рр. поширився в арх-рі,

Земська школа в с. Бодаква Лохвицького р-ну Полтавської обл. 1910-і рр. Арх. О. Сластьон

образотвор. і ужитк. мист-ві Австрії, Бельгії, Великої Британії, Франції, Іспанії, Італії, Німеччини, Росії. У Франції та Бельгії видат. архітекторами ар нуво були В. Орта, А. ван де Вельде, Е. Гімар, художниками – А. Муха, Е. Галле. У Шотландії була відома «школа Глазго» на чолі з Ч.-Р. Макінто-

шем. У Барселоні прославилися споруди А. Гауді. В Австрії склалася архіт. школа сецесіону О. Вагнера; серед живописців найбільший розголос мали картини Г. Клімта. У Німеччині представниками югенд-стилю були К. Обріст і А. Ендель. Рос. школу М. найкраще розвивали арх. Ф. Шехтель, Л. Кекушев, живописець М. Врубель.

У стилі укр. архіт. М. побудовано бл. 500 споруд побут., навч., представниц., ужитк., сакрал., інж.-тех. призначення. Період архіт. М. в Україні тривав значно довше, ніж у Європі: не 20, а бл. 40 р. (1902–41). Серед кращих архітекторів, які творили в стилі укр. архіт. М., – Д. Дяченко, К. Жуков, В. Кричевський, І. Левинський, О. Лушпинський, Є. Сердюк, О. Сластьон, С. Тимошенко, В. Троценко. Сформувалися своєрідні школи архіт. М. у Києві (Е. Брадтман, В. Городецький, О. Вербицький), Харкові (О. Бекетов, О. Гінзбург, В. Покровський) та Львові (І. Левинський, Т. Обмінський, В. Садловський, А. Захаревич). Серед кращих споруд у стилі М.: у Києві – «Будинок із химерами» (1901–03, арх. В. Городецький), лікарня П. Качковського (арх. І. Ледоховський), «Дім невіщої вдови» (особняк С. Аршавського) на вул. Лютеранська, № 23 (арх. Е. Брадтман; обидва – 1907), критий ринок (1912, арх. Г.-Ю. Гай); у Харкові – житл. будинок «Золота рибка» в провулку П. Грабовського (1905, арх. О. Гінзбург), Волзько-Камський банк (1907, арх. О. Бекетов), магазин Жирардової мануфактури (1912, арх. В. Покровський), цирк «Муссури» (1913, арх. Б. Корнієнко); у Львові – житл. будинок на вул. П. Чайковського, № 6 (1905, арх. Т. Обмінський), прибутк. будинки на вул. О. Богомольця, І. Павлова, Д. Донцова (1905–08, архіт. фірма І. Левинського), будинок філармонії (1907, арх. В. Садловський), будинки на вул. Валова, № 9, 11 (1909–10, арх. Ю. Сосновський, А. Захаревич); у Вінниці – особняк Л. Длуголєнського (1900) і готель «Сава» (1912–14; обидва – арх. Г. Артинов); у Єлисаветграді (нині Кропивницький) – особняк О. Барського (1900, арх. О. Лишневський); в Одесі – готель «Великий московський» (1904, арх. Л. Влодек); у Катеринославі (нині Дніпро) – упр. залізниці (1905–06, арх. О. Бекетов); у Чернігові – Дворян. земел. банк (1913, арх. О. фон Гоґен); у Черкасах – Ци-

віл. банк (1914, арх. В. Городецький). Водночас із заг.-європ. версією ар нуво на Сх. України з'явився укр. архіт. М. Перша і краща його споруда – будинок Полтав. губерн. земства (нині краєзн. музей, 1903–08, арх. В. Кричевський), де використано нац. мотиви: шестикутні (трапец.) форми ніш, лоджій, вікон і дверей; багате кам'яне різьблення. Розписи, фризи й панно інтер'єрів, зокрема гол. залу, перекритого еліптич. склепінням, виконані художниками М. Самокишем і С. Васильківським. Ін. відомі споруди в стилі сх.-укр. М., створені харків'янами, – Харків. с.-г. селекц. станція (1909–11, арх. Є. Сердюк і З.-М. Харманський), Харків. художнє уч-ще (1909–12, нині один із корпусів академії дизайну й мист-в, арх. К. Жуков). Тут використано стилізацію нар. дерев'яної арх-ри та оздоблення керамікою. У Катеринославі 1912 збудовано прибутк. будинок В. Хреннікова (тепер готель «Україна», арх. П. Фетісов). Споруди укр.

Земська школа в с. Макушиха Варв'язького р-ну Чернігівської обл. 1910-і рр. Арх. О. Сластьон

архіт. М. виникли також у Чернігові (нар. школа, 1912, арх. І. Якубович), на тер. колиш. Лохвиц. пов. (нині Полтав. обл., понад 50 земських шкіл за проектами О. Сластьона, 1910–16), у Миргороді (комплекс споруд і будинків санаторію, 1916–20-і рр., арх. О. Сластьон), в Одесі (житл. комплекс на вул. Пироговська, № 3, 1911–16, арх. Я. Пономаренко); у Лубнах (земська лікарня, 1913–15, арх. Д. Дяченко); у Вінниці (садиба Стаховського, 1914, проект В. Кричевського, зводив Г. Артинов); на Кубані (залізничні станції Кубано-Чорномор. залізниці, 1910–16, арх. С. Тимошенко). У Києві одні архітектори тяжіли до М. з вираз. барок. мотивами, інші – до раціоналістич. М.; тому будинки в стилі укр. архіт. М. зводили з ухилом у конструктивізм, акцентом на оздоблення вікон і чистоту ліній. Знач. творами нац. М. стали Миське училище ім. С. Грушевського, спроектов. В. Кричевським (1911); будівлі його послідовників – С. Бардзиловича,

В. Коробцова (комерц. уч-ще, нині школа № 58, 1912), М. Шехоніна (прибутк. будинок Й. Юркевича на вул. Паньківська, № 8, 1910). На Сх. України свою школу нац. М. (т. зв. гуцул. сецесії) створили у Львові архітектори фірми І. Левинського, зокрема Л. Левинський, Ф. Левицький, О. Лушпинський, Т. Обмінський.

Земська школа в с. Гаївщина Лохвицького р-ну Полтавської обл. 1910-і рр. Арх. О. Сластьон

Вони використали інтерпретов. мотиви нар. творчості, арх-ри та декор. мист-ва Укр. Карпат у таких спорудах, як бурса дяків собору св. Юра (1903, вул. П. Скарги, нині Є. Озаркевича, № 2, частина 3-ї міської лікарні); кредитне т-во «Дністер» на розі вул. Руська та Підвальної (1905–06); гуртожиток «Академічний дім» на вул. Ю. Супінського, нині М. Коцюбинського, № 21 (1904–06); бурса Нар. дому на вул. Куркова (зараз М. Лисенка), № 14–14' (1906–07); г-зія та бурса Укр. пед. т-ва (нині Лісотех. ун-т) на вул. А. Потоцького (тепер Генерала Чупринки), № 103 (1906–08). У СРСР стиль архіт. М. таврували як «націоналістичний», «западницький» і забороняли. Спадщини архіт. М. офіційно не вивчали, респ. цензура забороняла писати про нього в киев. пресі. Будівлі перебудовували й знищували (особливо в 1970-і рр.) з характеристикою «не має архітектурної і історичної цінності». Проте завдяки діяльності ентузіастів складено наук. перелік будівель у стилі укр. архіт. М. Так, арх. В. Чепелик зробив обміри й аналіз пам'яток архіт. М. у Києві, Полтаві, Харкові, Дніпропетровську (нині Дніпро), Одесі, Львові, на Полтавщині та Чернігівщині, замальовував, систематизував, шукав в архівах згадки про проекти, знайомив студентів з цією спадщиною. Опубліковані зі знач. труднощами матеріали в періодиці та наук. збірниках увійшли до його монографії «Український архітектурний модерн» (К., 2000). У результаті експедицій на Полтавщину та Чернігівщину протоієрей А. Власенко уклав каталог «Земські школи Опанаса Сластьона» (К., 2016). В образотвор. мист-ві України